

Політична система в безпековому дискурсі

УДК 327:351.86
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-3.8>

Головень Юрій Євгенійович
аспірант кафедри політології
та загальноправових дисциплін
Національного університету
«Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64, Запоріжжя,
Україна
ORCID: 0009-0006-3766-4291

Актуальність. Дослідження політичної системи в безпековому дискурсі передбачає системне вивчення багатовекторного процесу взаємодії політичних систем, політичних і державних інститутів, а також механізмів забезпечення регіональної, національної та міжнародної безпеки. Саме політична система визначає ті механізми прийняття рішень і впровадження певної політики, котрі здатні впливати на всі сфери життя суспільства, у тому числі і його безпеку. Однією з важливих функцій політичної системи є визначення інституцій та органів державної влади та місцевого самоврядування, на які покладається відповідальність за ефективне реагування на різного роду загрози. Ці безпекові виклики можуть бути як внутрішніми, наприклад, політична нестабільність, також і зовнішніми, а саме, військові загрози, міжнародний тероризм, кібератаки тощо.

Мета. Метою статті є дослідження ролі політичної системи у забезпеченні регіональної, національної та міжнародної безпеки.

Методи дослідження. У якості основного методу дослідження було обрано компаративістський аналіз для порівняння теорій політичних систем і теорій безпеки.

Результати дослідження. На основі аналізу теорій політичних систем поняття «політична система» можна визначити як сукупність політичних та державних інститутів, ролей, соціальних відносин та взаємодій, котрі забезпечують розподіл влади, ресурсів і цінностей, а також підтримують стабільність, адаптуючись до зовнішніх і внутрішніх викликів. Інтерпретуючи політологічні теорії безпеки, можна розглядати поняття «безпека» як стан, умови або процес забезпечення надійного захисту від загроз матеріального та нематеріального походження. Безпеку слід розглядати в контексті міжнародних відносин, внутрішньополітичних і соціальних конструкцій та інституційних механізмів запобігання конфліктам і дестабілізації суспільства.

Державні та політичні інститути тісно співпрацюють з метою створення інтегрованої системи безпеки, яка має ефективно, комплексно та скоординовано реагувати на різні види загроз. Для стабільності держави, економіки та суспільства вкрай важливе ефективне функціонування цих інститутів і їх здатність адаптуватися до нових викликів, таких як кіберзагрози, зміни в міжнародному середовищі або внутрішні конфлікти.

Ключові слова: політична система, безпека, політичні інститути, державні інститути, теорії безпеки, гібридні загрози, тероризм.

Вступ. Тему дослідження в сучасному контексті слід вважати надзвичайно актуальною. Вона передбачає системне вивчення багатовекторного процесу взаємодії політичних систем, політичних і державних інститутів, а також механізмів забезпечення регіональної, національної та міжнародної безпеки. Саме політична система визначає ті механізми прийняття рішень і впровадження певної політики, котрі здатні впливати на всі сфери життя суспільства, у тому числі і його безпеку. Однією з важливих функцій політичної системи є визначення інституцій та органів державної влади та місцевого самоврядування, на які покладається відповідальність за ефективне реагування на різного роду загрози. Ці безпекові виклики можуть бути як внутрішніми, наприклад, політична нестабільність, також і зовнішніми, а саме, військові загрози, міжнародний тероризм, кібератаки тощо.

Як відомо, процес глобалізації, який відбувається в сучасному світі, збільшує взаємозалежність між країнами, і політична система, у свою чергу, стає не лише внутрішнім механізмом управління, але й ключовим фактором міжнародних відносин і геостратегічної стабільності держави. Дослідження зазначеної вище теми дозволяє глибше

зрозуміти чинники, які впливають на формування безпекових стратегій тієї чи іншої країни, а також проаналізувати виклики, перед якими опиняються сучасні політичні системи у пошуках нових можливостей забезпечення стабільності та безпеки.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження ролі політичної системи у забезпеченні регіональної, національної та міжнародної безпеки. Завдання статті є наступними: описати та здійснити порівняльний аналіз теорій політичних систем, проаналізувати існуючі політологічні теорії безпеки й окреслити співвідношення між ними, надати визначення в політологічному дискурсі таким поняттям, як «політична система», «безпека», описати роль інститутів держави у створенні безпекових умов.

Методи дослідження. У якості основного методу дослідження було обрано компаративістський аналіз для порівняння теорій політичних систем і теорій безпеки.

Результати. Багато дослідників зробили свій значний внесок у розвиток політичної науки, створюючи теорії політичних систем. Однією з найвідоміших є структурно-функціональна теорія Т. Парсонса, який визначає поняття «політична

система» як сукупність інституцій і ролей, котрі виконують необхідні для забезпечення стабільності та порядку в суспільстві функції. Його підхід зосереджується на аналізі структур підтримки легітимності влади та їх адаптивності до мінливої політичної ситуації [10].

Д. Істон розглядає політичну систему як взаємодію між елементами суспільства, за допомогою якої здійснюється розподіл влади, ресурсів і цінностей. Він зазначає, що політична система є відкритою, і постійно реагує на зовнішні та внутрішні виклики [4].

А. Габріель і Б. Пауелл, працюючи над теорією політичних систем у контексті порівняльної політики, ввели такі терміни, як «політична культура», «структура системи». Вони підкреслюють важливість політичної культури, адже саме вона визначає спосіб функціонування політичних інституцій і їхню адаптивну здатність, а політичні системи ці дослідники розрізняють за рівнем розвитку, інституціоналізації та стабільності [6].

Н. Еліас запропонував історико-соціологічний підхід до вивчення політичних систем. Він стверджує, що процес формування політичної системи є частиною ширшого явища – соціальної еволюції, у якій політичні інститути відіграють провідну роль і прямо впливають на стабільність держави. Н. Еліас аналізує як структура влади та роль примусу в становленні політичної системи змінювались з плином історії [5].

М. Дюверже розробив теорію політичних партій, яка пояснює, як саме різні типи виборчих систем впливають на структуру партійних систем і, від-

повідно, на політичну стабільність, ефективність управлінських рішень і формування влади [3].

У теоріях, які згадувались вище, дослідники аналізують, як функціонують політичні системи, їх взаємодію із зовнішнім середовищем і здатність реагувати на різноманітні виклики. Головну увагу автори приділяють аналізу політичних процесів, інститутів і політичної культури, та їхньої ролі у забезпеченні стабільного, безпечного існування суспільства.

Для розкриття змісту теорій політичних систем виконано їх порівняльний аналіз і результати представлені у вигляді таблиці.

На основі аналізу теорій політичних систем поняття «політична система» можна визначити як сукупність політичних та державних інститутів, ролей, соціальних відносин та взаємодій, котрі забезпечують розподіл влади, ресурсів і цінностей, а також підтримують стабільність, адаптуючись до зовнішніх і внутрішніх викликів.

Політологічні теорії безпеки охоплюють різноманітні підходи до розуміння поняття «безпека» у регіональному, національному та міжнародному вимірах. Однією з найпоширеніших є теорія реалізму Г. Моргентау. Науковець стверджує, що держави взаємодіють між собою у міжнародній системі, їх основною метою є виживання, а головним засобом досягнення мети – сила. Він підкреслює анархічний характер міжнародної системи, в якій відбувається постійна боротьба держав за владу [9].

У теорії неореалізму увагу акцентовано на структурних аспектах міжнародної системи.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз теорій політичних систем

Теорія	Автор	Основні положення	Сильні сторони	Слабкі сторони
Структурно-функціональна теорія	Т. Парсонс	Політична система як набір інституцій, що виконують функції для підтримки стабільності та порядку.	Наголошує на важливості соціальних ролей і структур, здійснює системний аналіз.	Занадто абстрактна теорія, яка недостатньо враховує динамічні зміни.
Системна теорія	Д. Істон	Політична система як взаємодія між елементами суспільства, яка розподіляє владу, ресурси та цінності. Відкрита система, що реагує на виклики.	Підкреслює динамічність і адаптивність, враховує зовнішні і внутрішні впливи.	Може бути складною для практичного застосування, занадто абстрактна.
Теорія порівняльної політики	Г. Алмонд, Б. Пауелл	Політичні системи відрізняються за рівнем розвитку, інституціоналізації та стабільності. Значення політичної культури.	Враховує культурні та інституційні фактори, корисна для порівняльних досліджень.	Вимагає детального знання культурних контекстів, може бути складною для узагальнення.
Історико-соціологічний підхід	Н. Еліас	Політичні системи формуються як частина соціальної еволюції, важлива роль історичних змін влади.	Враховує історичний контекст і еволюцію політичних інституцій.	Менш придатна для аналізу сучасних систем, акцент на довгостроковій перспективі.
Теорія політичних партій	М. Дюверже	Вплив виборчих систем на структуру партійних систем і їх роль у формуванні влади.	Підкреслює значення виборчих систем і інституційного контексту.	Може бути обмеженою для аналізу непартійних систем або систем з іншими типами політичних акторів.

Дослідник К. Волц вважає, що міжнародна система складається з держав, котрі досягають безпеки за допомогою встановлення балансу сил. Він наголошує на важливості структури системи, яка незалежно від внутрішніх характеристик держав формує обмеження їх поведінки [11].

Прихильник теорія лібералізму Р. Кеохейн пояснює, що міжнародні інституції відіграють важливу роль у підтриманні безпеки та здатні сприяти міжнародній стабільності, зниженню транзакційних витрат, шляхом поглиблення співробітництва, та координуючи свої дії [7].

Слід обов'язково згадати теорію конструктивізму з її альтернативним підходом до розуміння безпеки. А. Вендт стверджує, що міжнародні відносини формуються через соціальні конструкції, ідентичності та норми. Відповідно до цього підходу, безпека залежить не лише від матеріальних факторів, але і від ідей, вірувань та сприйняття [12].

Також варто відмітити вплив копенгагенської школи та її концепції сек'юритизації на сучасне розуміння поняття «безпека». Науковці, що належать до цієї школи, розглядають безпеку як особливу соціальну конструкцію, в межах якої можна представляти важливі питання як екзистенційні загрози, котрі потребують проведення невідкладних заходів поза рамками звичайної політики [1].

Ще однією важливою теорією безпеки є теорія демократичного миру, яка акцентує увагу на тому, що демократичні держави значно менше схильні розпочинати війни, з чого випливає важливість внутрішньополітичних структур і дотримання демократичних норм для підтримання міжнародної безпеки [2].

Аналітичні інструменти згаданих вище політологічних теорій безпеки дають можливість поглибити розуміння складних сучасних процесів досягнення безпеки, враховуючи, як матеріальні, так й ідеологічні фактори. Для більш ґрунтовного аналізу охарактеризовано сильні та слабкі сторони цих теорій і результати представлені у вигляді таблиці.

Інтерпретуючи політологічні теорії безпеки, можна розглядати поняття «безпека» як стан, умови або процес забезпечення надійного захисту від загроз матеріального та нематеріального походження. Безпеку слід розглядати в контексті міжнародних відносин, внутрішньополітичних і соціальних конструкцій та інституційних механізмів запобігання конфліктам і дестабілізації суспільства.

На думку Д. Леві-Фора, безпека та ризики тісно пов'язані між собою та мають досліджуватись у комплексі [8]. Роль державних інститутів у підтриманні безпеки є провідною і багатогранною. Вона охоплює різноманітні аспекти від внутрішнього

Таблиця 2

Порівняльний аналіз політологічних теорій безпеки

Теорія	Автор	Основні положення	Сильні сторони	Слабкі сторони
Реалізм	Г. Моргентау	Держави діють у міжнародній системі, де основною метою є виживання, а головним засобом – сила. Анархічний характер міжнародної системи.	Підкреслює важливість сили та реалій міжнародної політики.	Занадто песимістична, не враховує можливостей співробітництва.
Неореалізм	К. Волц	Міжнародна система складається з держав, які досягають безпеки через баланс сил. Структура системи визначає поведінку держав.	Акцентує на структурних аспектах міжнародної системи.	Недооцінює роль внутрішніх характеристик держав.
Лібералізм	Р. Кеохейн	Міжнародне співробітництво та роль міжнародних інституцій у підтриманні безпеки.	Враховує можливості співпраці та міжнародних інституцій.	Може бути занадто оптимістичною, не завжди враховує конфлікти інтересів.
Конструктивізм	О. Вендт	Міжнародні відносини формуються через соціальні конструкції, ідентичності та норми. Безпека залежить від ідей, вірувань та сприйняття.	Враховує нематеріальні фактори, підкреслює роль ідей.	Може бути занадто абстрактною та складною для емпіричного дослідження.
Копенгагенська школа	Б. Бузан, Оле Вівер, Яап де Вільде	Концепція сек'юритизації: безпека є соціальною конструкцією, де актори можуть представляти певні питання як екзистенційні загрози.	Враховує соціальні процеси та конструювання загроз.	Може бути суб'єктивною, залежить від інтерпретації акторів.
Теорія демократичного миру	М. Дойл	Демократичні держави значно менше схильні розпочинати. Важливість внутрішньополітичних структур і демократичних норм.	Враховує внутрішньополітичні фактори, підкреслює миротворчу роль демократій.	Не враховує конфлікти, розпочаті недемократичними державами проти демократичних.

правопорядку до міжнародної стабільності. Такі державні інститути, як уряд, армія, поліція, суди, розвідувальні служби та дипломатичні відомства, формують комплексну систему захисту суспільства, національних інтересів, територіальної цілісності від внутрішніх і зовнішніх загроз.

В залежності від форми державного правління, уряд або Президент виконують управлінські функції щодо формування політики безпеки, визначають стратегічні пріоритети, розподіляють ресурси та координують діяльність різних відомств. Урядові структури розробляють нормативну базу, яка регулює безпекові аспекти, від протидії тероризму до кібербезпеки, та контролюють її дотримання, а також проводять міжнародні перемовини та за їх результатами укладають угоди, які сприяють національній безпеці.

Армія є основним державним інститутом, який підтримує зовнішню безпеку держави. Вона здійснює захист країни від військових загроз, бере участь у миротворчих операціях та реагує на надзвичайні ситуації. Однак, не менш важливим є її роль у підтриманні внутрішньодержавної безпеки. За потреби армія сприяє вирішенню проблем всередині країни, наприклад, допомагає населенню під час природних катастроф, протидіє терористичним угрупованням та організованій злочинності.

Призначенням поліції є захист внутрішнього правопорядку і громадської безпеки, а також контроль за дотриманням законодавства. Вона виконує функції боротьби зі злочинністю, розслідування злочинів, забезпечення порядку під час масових заходів, реагування на надзвичайні ситуації та підтримання дорожньої безпеки.

Суди, в свою чергу, здійснюють неупереджений розгляд справ, пов'язаних зі злочинами проти безпеки, таких, що стосуються тероризму, корупції, організованої злочинності тощо. Ефективна судова система є основою правової безпеки, гарантує верховенство права та сприяє збільшенню рівня довіри громадян до державних інституцій.

Розвідувальні служби збирають, систематизують і аналізують інформацію про потенційні загрози національній безпеці. Вони, перш за все, працюють на випередження і здійснюють моніторинг кіберзагроз, терористичних організацій та шпигунських мереж. Отриману інформацію вони передають уряду, який приймає рішення щодо запобігання небезпечним ситуаціям.

Дипломатичні відомства відіграють провідну роль у запобіганні конфліктам. Для цього вони співпрацюють з партнерами на міжнародному рівні, проводять переговори та розробляють необхідні угоди. Вони сприяють просуванню національних інтересів, вирішенню конфліктів мирним шляхом, зміцненню позицій країни на міжнародній арені та її участі в різних міжнародних безпекових структурах.

Державні та політичні інститути тісно співпрацюють з метою створення інтегрованої системи безпеки, яка має ефективно, комплексно та скоординовано реагувати на різні види загроз. Для стабільності держави, економіки та суспільства вкрай важливе ефективне функціонування цих інститутів і їх здатність адаптуватися до нових викликів, таких як кіберзагрози, зміни в міжнародному середовищі або внутрішні конфлікти.

Поруч із традиційними безпековими загрозами перед державами всього світу постають нові виклики. Тероризм залишається однією з головних загроз, еволюціонуючи, він використовує сучасні технології для вдосконалення своїх методів здійснення атак. Терористичні організації, такі як ІДІЛ, Аль-Каїда, Хезболла та інші, використовують інтернет, а особливо соціальні мережі, для радикалізації окремих осіб, що значно ускладнює їх виявлення, розшук і нейтралізацію.

Зі зростанням залежності суспільства від цифрових технологій збільшується важливість кібербезпеки. До основних кіберзагроз сучасності можна віднести хакерські атаки, крадіжки даних, злами державних і корпоративних мереж та кібершпигунство. Кіберпростір, зокрема, використовують для здійснення атак на критичну інфраструктуру, що може призвести до серйозних негативних наслідків в економічній, соціальній та політичній сферах. Наприклад, атаки на енергетичні системи, банки або транспорт здатні паралізувати життя цілих регіонів.

Сьогодні все частіше застосовуються тактики гібридної війни. Без прямого військового втручання можуть використовуватися наступні методи впливу: пропаганда, дезінформація, економічний тиск і навіть різні культурні інструменти. Гібридні загрози, які Росія принесла, зокрема і в Україну, яскраво демонструють рівень ефективності, складність і небезпечність цього типу загроз.

Дедалі більший вплив на глобальну безпеку мають кліматичні зміни. Екстремальні погодні явища, такі як урагани, повені, посухи та підвищення рівня моря, призводять до руйнування інфраструктури, знищення врожаїв та переміщення населення. Ці виклики можуть спричинити міграційні кризи, посилення соціальної напруги та нові конфлікти у боротьбі за ресурси. Кліматичні зміни серйозно впливають на стабільність, і тому потребують уваги урядів, міждержавних об'єднань та всієї міжнародної спільноти.

Пандемії, наприклад як COVID-19, ілюструють наскільки глобальна система охорони здоров'я є важливим елементом національної та міжнародної безпеки. Їх швидке поширення по всьому світу може призводити до серйозних економічних і соціальних наслідків. Тому держави мають розробляти механізми швидкого реагування, координувати свої зусилля на міжнародному рівні та впроваджу-

вати ефективні методи охорони здоров'я своїх громадян.

Економічні кризи, які глобалізація зробила взаємозалежними, несуть значні загрози для безпеки. Адже фінансові кризи в одній країні можуть швидко поширюватись на інші, призводити до соціальних невдоволень, масового безробіття та зростання рівня бідності, котрі в свою чергу, можуть створювати політичну нестабільність і конфлікти.

Соціальні та політичні загрози, серед яких основними є популізм, екстремізм і зростання авторитаризму, також впливають на безпеку та стабільність держав. Представники популістських рухів часто маніпулюють, соціальними та економічними труднощами для поширення своєї влади, що зазвичай призводить до послаблення демократичних інститутів, шкодить правопорядку, і як наслідок, спричиняє внутрішні конфлікти, порушення прав людини і зрештою політичну нестабільність.

Висновки. У наш час безпекові загрози є взаємопов'язаними та набувають комплексного характеру і потенціалу для швидкого поширення. Враховуючи це, державним і політичним інститутам необхідно адаптуватись, скоординовано діяти в національному просторі та ефективно співпрацювати з іншими гравцями на міжнародній арені. Для забезпечення стійкості до нових викликів необхідний інтегрований підхід в управлінні загрозами, який включатиме політичні, силові, економічні та соціальні інструменти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Buzan B., Wver O., Wilde J. *De Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Pub. 1997. 239 p.
2. Doyle M, W. Kant, liberal legacies, and foreign affairs. *Philosophy and Public Affairs*. 1983. 12 (3). P. 205–235.
3. Duverger *Political Parties Their Organization and Activity in the Modern State*. Routledge Kegan & Paul 1964. 439 p.
4. Easton D. *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. University of Chicago Press. 1981. 388 p.
5. Elias N. *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Blackwell Publishing. 2000. 592 p.
6. Gabriel A. & G. Bingham *Powell Almond Comparative Politics: A developmental approach*. 1966.

7. Keohane R. O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press. 2005. 320 p.

8. Levi-Faur D. The regulatory security state as a risk state. *Journal of european public policy*. 2003. Vol. 30, № 7. P. 1458–1471.

9. Morgenthau H., Thompson K., Clinton D. *Politics Among Nations* McGraw-Hill Education. 2005. 752 p.

10. Parsons T. *The Social System*. The Free Press/Macmillan. 1964. 575 p.

11. Waltz K.N. *Theory of International Politics*. McGraw-Hill. 1979. 250 p.

12. Wendt A. *Social Theory of International Politics* (Cambridge Studies in International Relations. Cambridge University Press. 1999. 447 p.

REFERENCES:

1. Buzan B., Wver O., Wilde J. (1997) *De Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Pub. 239 p. [in English].
2. Doyle M, W. (1983) Kant, liberal legacies, and foreign affairs. *Philosophy and Public Affairs*. 12 (3). P. 205–235 [in English].
3. Duverger (1964) *Political Parties Their Organization and Activity in the Modern State*. Routledge Kegan & Paul 439 p. [in English].
4. Easton D. (1981) *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. University of Chicago Press. 388 p. [in English].
5. Elias N. (2000) *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Blackwell Publishing. 592 p. [in English].
6. Gabriel A. & G. Bingham (1966) *Powell Almond Comparative Politics: A developmental approach*. [in English].
7. Keohane R. O. (2005) *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press. 320 p. [in English].
8. Levi-Faur D. (2023) The regulatory security state as a risk state. *Journal of european public policy*. Vol. 30, № 7. P. 1458–1471. [in English].
9. Morgenthau H., Thompson K., Clinton D. (2005) *Politics Among Nations* McGraw-Hill Education. 752 p. [in English].
10. Parsons T. (1964) *The Social System*. The Free Press/Macmillan. 575 p. [in English].
11. Waltz K.N. (1979) *Theory of International Politics*. McGraw-Hill. 250 p. [in English].
12. Wendt A. (1999) *Social Theory of International Politics* (Cambridge Studies in International Relations. Cambridge University Press. 447 p. [in English].

The political system in the security discourse

Holoven Yurii Yevheniiiovych

Postgraduate Student at the Department
of Political Science and General Legal
Disciplines
National University Zaporizhzhia
Polytechnic
Zhukovsky str., 64, Zaporizhzhia, Ukraine
ORCID: 0009-0006-3766-4291

Topicality. *The study of the political system in the security discourse involves a systematic study of the multi-vector process of interaction of political systems, political and state institutions, as well as mechanisms for ensuring regional, national and international security. It is the political system that determines the decision-making mechanisms and the implementation of certain policies that can affect all spheres of society, including its security. One of the important functions of the political system is the ability to determine institutions and bodies of state power and local self-government, which are entrusted with the responsibility for effective response to various types of threats. These security challenges can be both internal, such as political instability, and external, namely, military threats, international terrorism, cyber attacks, etc.*

Goal. *The purpose of the article is to study the role of the political system in ensuring regional, national and international security.*

Research methods. *Comparative analysis was chosen as the main research method to compare theories of political systems and theories of security.*

Research results. *Based on the analysis of theories of political systems, the concept of "political system" can be defined as a set of political and state institutions, roles, social relations and interactions that ensure the distribution of power, resources and values, as well as maintain stability, adapting to external and internal challenges. Interpreting political theories of security, one can consider the concept of "security" as a state, conditions or a process of ensuring reliable protection against material and non-material threats. Security should be considered in the context of international relations, domestic political and social structures and institutional mechanisms for preventing conflicts and destabilization of a society.*

State and political institutions closely cooperate for the aim of creating an integrated security system, which should respond effectively, comprehensively and in a coordinated manner to various types of threats. Effective functioning of these institutions and their ability to adapt to new challenges, such as cyber threats, changes in the international environment or internal conflicts, are extremely important for the stability of the state, economy and society.

Key words: *political system, security, political institutions, state institutions, security theories, hybrid threats, terrorism.*